

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 2). С. 263-268.

УДК 343.346:347.799.2

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА БЕЗПЕКУ МОРЕПЛАВСТВА

Федчун Н. О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Стаття присвячена існуючим проблемам, пов'язаним з визначенням поняття злочинів, що посягають на безпеку мореплавства, та питанням щодо з'ясування родового об'єкту аналізованих злочинів, а також ряду загальних ознак і рис, що дозволить виділити дані злочини у відносно самостійну групу і піддати їх комплексному дослідженню з метою подальшого вдосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування.

Ключові слова: злочини проти безпеки мореплавства, об'єкт посягання, злочини міжнародного характеру, система злочинів, що посягають на безпеку мореплавства.

Вступ. Активне використання людиною Світового океану створює додаткові джерела загрози безпеки мореплавства. Серед різних правових заходів, спрямованих на попередження негативних наслідків людської діяльності на морі, певне місце належить кримінально-правовій охороні безпеки мореплавства. Це обумовлено досить широким колом посягань та високим ступенем суспільної небезпеки діянь, які здатні заподіяти шкоду безпеці мореплавства.

До питань кримінально-правового впливу на злочини, що посягають на безпеку мореплавства, в своїх працях звертались такі вчені, як Бондаренко Н. О., Дрішлюк І. А., Коробєєв А. І., Прусс В. М., Чучаєв А. І.

Метою цього дослідження є визначення поняття злочинів, що посягають на безпеку мореплавства, виділення родового об'єкту, а також ряду загальних ознак і рис, що дозволить виділити дані злочини у відносно самостійну групу, для їх дослідження та систематизації.

Основні положення. Під безпекою мореплавства розуміють такий стан судноплавства та інших видів людської діяльності на морі, який виключає заподіяння шкоди морським суднам, іншим технічним пристроям, життю і здоров'ю людей, навколишньому морському середовищу, та забезпечується заходами економічного, технічного, організаційного, соціального і правового характеру. Безпеку мореплавства можна визначити в якості самостійного об'єкту кримінально-правової охорони, внаслідок чого чинне кримінальне законодавство містить певну групу норм, що передбачають відповідальність за злочинні посягання на безпеку мореплавства. Законодавець не виділяє ці норми в самостійну групу, а поміщає їх у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК): «Злочини проти довкілля» (розділ VIII); «Злочини проти громадської безпеки» (розділ IX); «Злочини проти безпеки

руху та експлуатації транспорту» (розділ XI); «Злочини проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку» (розділ XX) [1].

За Кримінальним кодексом України, до злочинів, які посягають на безпеку мореплавства, можна віднести наступні суспільно-небезпечні діяння: забруднення моря (ст. 243 КК), порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244 КК); посягання, пов'язані з терористичною діяльністю (ст.ст. 258, 258¹-5); порушення правил безпеки руху та експлуатації водного транспорту (ст. 276 КК), пошкодження морських шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК), угон або захоплення морського чи річкового судна (ст. 278 КК), ненадання допомоги судну та особам, потерпілим від лиха (ст. 284 КК), неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК); піратство (ст. 446 КК).

Таким чином, можна констатувати, що в даний час в кримінальному законодавстві України склади злочинів, які посягають на безпеку мореплавства, «розсіяні» по різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу, однак, незважаючи на це, їх можна розглядати в єдності, виходячи з наступних обставин.

В основі всіх правопорушень має бути щось спільне, що дозволяло б, враховуючи кількісні і якісні характеристики цих явищ, розмежовувати їх на види. Такою загальною ознакою всіх правопорушень є, як відомо, їх суспільна небезпека. Злочини відрізняються від інших правопорушень кількістю і якістю суспільної небезпеки. Звідси випливає, що критерієм віднесення злочинів проти безпеки мореплавства до того чи іншого виду служать ступінь (кількість) і характер (якість) суспільної небезпеки. Вони знаходять своє вираження в характері порушень відповідних правил безпеки, розмірі заподіяної шкоди, місці, часі, способі здійснення злочинних намірів, особливостей предмета, суб'єкта і суб'єктивної сторони.

На відміну від інших вчинків людини злочином за своєю соціальною сутністю є посягання на ті відносини, які склалися в суспільстві, що відображають найбільш важливі інтереси, внаслідок чого й охороняються кримінальним законом.

Кримінальний кодекс України виконує завдання правового забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до винних осіб [1].

Злочини у сфері охорони безпеки мореплавства можна визначити як передбачені кримінальним законом суспільно-небезпечні діяння (дії або бездіяльність), що посягають на встановлений законом або іншими нормативними актами порядок безпечного функціонування (руху або експлуатації) морських транспортних засобів або інших технічних пристроїв, охорони людського життя на морі та навколишнього морського середовища [2, с. 32].

Риси подібності та ряд загальних типоутворюючих ознак розглянутих злочинів можна виявити в кожному елементі їх складів. Вирішальне значення для класифікації злочинів у галузі охорони безпеки мореплавства має об'єкт посягання. Основне значення об'єкта злочину визначається його роллю в структурі складу злочину, а також наявністю у визначенні злочину матеріальної ознаки: не може бути злочин-

ним те діяння, яке не спричиняє і не становить загрози спричинення шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Отже, немає злочинів без об'єкта посягання. Встановлення й аналіз змісту об'єкта дозволяють дати відповідь на запитання, які стосуються сутності охоронюваного блага, уточненню меж дії кримінально-правової норми. Об'єкт злочину є тією ознакою, яка дозволяє проводити розмежування злочинів при їх кваліфікації. Крім того, встановлення спричинення суттєвої шкоди об'єкту кримінально-правової охорони дозволяє розмежовувати злочини від інших правопорушень та аморальних проступків.

Окрім зазначеного, об'єкт злочину враховується при кодифікації законодавства. Так, структура КК України побудована за ознакою єдності об'єктів визначеної групи злочинів, тобто за родовим та видовим об'єктом.

Розглядаючи поняття об'єкта, слід зазначити, що вчення про нього загалом розроблялося українськими та російськими вченими, оскільки в іноземному кримінальному законодавстві переважно використовується формальне визначення злочину, а об'єкт злочину як самостійна категорія виділяється досить рідко.

Відправним поняттям об'єкта злочину є таке: об'єкт злочину – це те, на що завжди посягає злочин.

Слід зазначити, що після Жовтневої революції у радянському кримінальному праві затвердилася концепція, згідно з якою, об'єктом злочину є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом. Цієї точки зору дотримувалися Піонтковський А., Кудрявцев В., Дурманов М. та ін. Ця позиція є актуальною і зараз та фігурує у багатьох виданнях та публікаціях таких сучасних юристів, як Лановенко І., Яценко С., Тацій В., Денисов С. [3, с. 205-206]. Так, відповідно до окресленої теорії суспільні відносини складаються із трьох елементів: суб'єктів (сторін суспільних відносин), предмета (та річ або благо, з приводу якого існують відносини), а також соціального зв'язку між учасниками (зміст відносин). Як об'єкт злочину в рамках цієї теорії може розглядатися система типових, стійких суспільних відносин визначеного виду в цілому, або індивідуальний соціальний зв'язок, порушений конкретним злочином [4, с. 108-110]. При цьому, як правило, під суспільними відносинами розуміють три основних типи відносин: по-перше, між фізичними особами, по-друге, між фізичною особою і державними інститутами, по-третє, комбінація двох попередніх типів [5, с. 58]. Крім того, слід зазначити, що вказані вчені-юристи звичайно не дотримуються єдиного чіткого визначення об'єкта злочинного посягання, але всі вони є прибічниками однієї концепції.

Таким чином, слід сказати, що автор цього дослідження вважає правильним визначати об'єкт злочину як суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, порушення яких спричиняє соціально-небезпечну шкоду.

Особливістю злочинів, що посягають на безпеку мореплавства, є те, що шкода особистості (або майну, або середовищу існування) заподіюється в основному при порушенні правил використання джерел підвищеної небезпеки та потерпілими є випадкові особи. Вказані злочини створюють загрозу невизначеному колу осіб, матеріальним засобам, об'єктам навколишнього морського середовища, до того ж шляхом порушення правил безпеки. Ось чому об'єктом цих злочинів є суспільні відносини у сфері безпечного функціонування морського транспорту.

Інша характерна особливість розглянутих злочинів, що дозволяє об'єднати їх у відносно самостійну групу, полягає в тому, що всі вони відносяться до посягань, що порушують Міжнародні конвенції в галузі морського судноплавства, охорони морського середовища та експлуатації ресурсів Світового океану. Відзначаючи зазначену специфіку, Карпець І. І. пише: «Прагнення виділити ці злочини в самостійну групу цілком виправдано» [6, с. 44].

Закріплення окремих суспільно небезпечних діянь як злочинів за допомогою укладання державами відповідних універсальних міжнародних договорів (конвенцій, протоколів, угод) обумовлено, насамперед, потребою держав в спільному захисті своїх життєво важливих інтересів від цих діянь. Всі норми про злочини, що посягають на безпеку мореплавства, трансформовані в кримінальне законодавство України з міжнародних конвенцій.

Особливостями, що впливають з міжнародно-правового характеру розглянутих злочинів, є те, що багато з них:

- 1) зачіпають інтереси різних країн;
- 2) можуть скоюватись на території, яка не знаходиться під юрисдикцією будь-якої держави (відкрите море);
- 3) можуть скоюватися громадянами різних держав та особами без громадянства;
- 4) мають специфіку дії кримінального закону в просторі;
- 5) стають кримінально караними діяннями лише після трансформації їх у внутрішньодержавне (національне) законодавство.

Можна вказати на те, що за цими ознаками злочини, які посягають на безпеку мореплавства, належать до злочинів міжнародного характеру.

Отже, єдність родового об'єкту аналізованих злочинів, ряд загальних ознак і рис дають підставу для виділення даних злочинів у відносно самостійну групу, що дозволяє піддати їх комплексному дослідженню з метою подальшого вдосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування.

Система злочинів, що посягають на безпеку мореплавства, в основі якої лежить безпосередній об'єкт цих діянь, може бути представлена у наступному вигляді:

1. Злочини у сфері охорони безпеки функціонування (руху або експлуатації) морських транспортних засобів (ст.ст. 276, 277, 278 КК).
2. Злочини у сфері охорони людського життя на морі (ст.ст. 284, 285 КК).
3. Злочини у сфері охорони навколишнього морського середовища, раціонального використання ресурсів Світового океану (ст.ст. 243, 244 КК).
4. Злочини міжнародного характеру, що скоюються на морі (ст.ст. 258, 446 КК).

Важливо підкреслити, що перспективи подальшого освоєння Світового океану і необхідність попередження загрожуючих на морі небезпек можуть призвести в майбутньому до появи нових суспільних відносин, які потребуватимуть кримінально-правового захисту.

Висновки. Таким чином, у даний час в кримінальному законодавстві України склади злочинів, які посягають на безпеку мореплавства, «розсіяні» по різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу, але єдність родового об'єкту аналізованих злочинів, ряд загальних ознак і рис дають підставу для виділення да-

них злочинів у відносно самостійну групу, що дозволяє піддати їх комплексному дослідженню з метою подальшого вдосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Коробеев А. И. Уголовно-правовая охрана безопасности мореплавания СССР / А. И. Коробеев. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1984. – 195 с.
3. Бурчак Ф. Г. Дальнейшее укрепление правовой защиты государственной и общественной жизни / Ф. Г. Бурчак. – К. : Знание, 1987. – 48 с.
4. Уголовное право России / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунеева, А. В. Наумова. – М., 2006. – 328 с.
5. Курс уголовного права: Общая часть : учеб. [для вузов] / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 1999. – Т. 1: Учение о преступлении. – 278 с.
6. Карпец И. И. Преступления международного характера / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1979. – 264 с.

Федчун Н. А. Понятие и система преступлений, посягающих на безопасность мореплавания / Н. А. Федчун // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 263-268.

Статья посвящена существующим проблемам, связанным с определением понятия преступлений, посягающих на безопасность мореплавания, и вопросам относительно выяснения родового объекта рассматриваемых преступлений, а также ряда общих признаков и черт, позволяющих выделить данные преступления в относительно самостоятельную группу и подвергнуть их комплексному исследованию с целью дальнейшего совершенствования действующего уголовного законодательства и практики его применения.

Ключевые слова: преступления против безопасности мореплавания, объект посягательства, преступления международного характера, система преступлений, посягающих на безопасность мореплавания.

THE DEFINITION AND THE SYSTEM OF CRIMES AGAINST THE MARITIME SAFETY

Fedchun N. O.

*National university «Odessa Law Academy»
Odessa, Ukraine*

Among the various legal measures on prevention the negative effects of human activities at sea, a special place belongs to the criminal protection of maritime safety. It is determined by quite a wide range of criminal encroachments and a high degree of public danger of crimes against the maritime safety.

Crimes in the field of the maritime safety can be defined as socially dangerous act (action or inaction), provided by the criminal law that encroach the statutory order of safe functioning (movement or operation) of marine vessels or other technical devices, human life at sea and the marine environment

Decisive value for the classification of crimes in the field of maritime safety has the object of encroachment, because the unity of the generic object of analyzed crimes, some common features and attributes provide a basis for the allocation of these crimes in a relatively independent group that can allow their complex research for further improvement of existing criminal law and practice

A characteristic feature of crimes against the maritime safety is that the damage to the person (or property, or environment) is caused mainly in violation of the rules of usage of the sources of increased danger and victims are random people. These crimes pose a threat to the public, materiel means, objects of the marine environment, also through a safety breaches. That's why the object of mentioned crimes appears to be the public relations in the safe functioning of maritime transport.

Another characteristic feature of the considered crimes can combine them into a relatively independent group is that they all belong to the encroaches that violate international conventions in the field of maritime navigation, marine environment protection and exploitation of ocean resources.

It is important to emphasize that in the future the prospects for further development of the oceans and the necessity of prevention of threatening dangers at sea could lead to new social relations that would require criminal remedies.

Key words: crimes against the maritime safety, object of encroachment, international crimes, the system of crimes against the maritime safety.

Spysok literatury:

1. Kryminal'nyj kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2001. – № 25-26. – St. 131.
2. Korobeev A. I. Ugolovno-pravovaja ohrana bezopasnosti moreplavanija SSSR / A. I. Korobeev. – Vladivostok : Izd-vo Dal'nevostochnogo un-ta, 1984. – 195 s.
3. Burchak F. G. Dal'nejshee ukreplenie pravovoj zashhity gosudarstvennoj i obshhestvennoj zhizni / F. G. Burchak. – K. : Znanie, 1987. – 48 s.
4. Ugolovnoe pravo Rossii / pod red. V. N. Kudrjavceva, V. V. Luneeva, A. V. Naumova. – M., 2006. – 328 s.
5. Kurs ugolovnogo prava: Obshhaja chast' : ucheb. [dlja vuzov] / pod red. N. F. Kuznecovoj, I. M. Tjzhkovej. – M. : Zercalo, 1999. – T. 1: Uchenie o prestuplenii. – 278 s.
6. Karpec I. I. Prestuplenija mezhdunarodnogo haraktera / I. I. Karpec. – M. : Jurid. lit., 1979. – 264 s.